

Nada Petričević, dipl. iur.
dr. sc. Viktor Palić
Nalanda Kantor, dipl. oec.

UDK 339.172(437.6)
Pregledni članak

PRAVNI STATUS I USTROJSTVO BURZE ROBA U SLOVAČKOJ REPUBLICI

SAŽETAK

U ekonomiji tržišta jedne zemlje značajno mjesto zauzima i burza roba. Ona nadilazi sajamski oblik trgovine i partikularni promet stvarima predstavljajući organizirano robno tržište i tržište kapitala. Na njoj se trguje zamjenjivom robom po standardnoj oznaci. Očekujući osnivanje takve burze i kod nas u Hrvatskoj, želimo prikazati njezin položaj i rad u nama bliskoj zemlji Europske unije – Republici Slovačkoj. Predmet razmatranja je pravni status i ustrojstvo burze roba široke potrošnje u gradu Bratislavi. Iako je u funkciji nešto više od petnaest godina, važan je njezin kontinuitet koji seže u buržoasku Čehoslovačku između dva svjetska rata. Radi razumijevanja njezine djelatnosti predstaviti će se i propisi putem kojih se osniva i funkcionira. Ukazat će se na njezin profil, način i vrst poslovanja i na pozitivne dosege njezina djelovanja.

Ključne riječi: burza, burzovna komora, burzovni posrednici, burzovni komesar, burzovni sud, futures sekcija, brokeri, špekulant.

UVOD

Smatra se da riječ burza u grčko-latinskoj podlozi izraza označava vrećicu.¹ Prvotno je značila oguljenu kožu, a potom kožnatu vreću za novac. S takvim oznakama predstavljala je kuću bogate obitelji van der Burse u Bruigeu, današnja Belgija. U nju su dolazili venecijanski, denoveški i firentinski trgovci. Između njih se obavljala trgovina mjenibnim pismima. Od 16. stoljeća predmetni izraz koristio se za takve ustanove. Stoga je označavao zgradu, mjesto na kojemu se zaključuju burzovni poslovi, a na koncu i samu organizaciju burze. U iznijetom smislu one su činile mjesta za promet robe i kreditnih papira. Stoga su zamijenile stare sajmove.

Na nekima od burza posluje se samo vrijednosnim papirima razne vrsti, primjerice u Frankfurtu i Beču, a na drugima produktima – robom (Prag, Budimpešta). Postupno burza prerasta u posebnu vrst kapitalističkoga tržišta. Na njoj se susreću ponuda i potražnja, pri čemu se oblikuje cijena. Trguje se u okviru utvrđenih pravila i ustaljenih običaja. Obično se dijeli na: tovarne na kojima je predmet trgovine roba u fizičkom smislu i zastupajuća (predstavljena), kao i novčane (efektivne) gdje se trguje vrijednosnim papirima, valutom, devizama i sl. Raspon cijena (tečaj) robe ili vrijednosnih papira objavljuje se u službenoj tečajnoj listi, a za ostalo službeni tečaj nije ustaljen. Burzom upravljaju njezina vlastita tijela: predsjednik, burzovna skupština, burzovni komesar, burzovni sud, kao i uzansno povjerenstvo.

1 Anić, V. i Goldstein, I: Rječnik stranih riječi, Drugo izdanje, Novi liber, Zagreb 2000., str. 212.

Na burzi se trguje ili izravno ili posredstvom senzala, maklera, brokera. Za nju su karakteristični pad ili rast cijena.

Roba i vrijednosni papiri, u vrijeme Austro-Ugarske, s područja Slovačke kotirali su u Budimpešti i Beču. A u razdoblju predminhenske ČSR u Pragu i na nekoliko stranih burza.

Na području Slovačke Republike 1922. nastala je Bratislavska burza žitarica, na kojoj su se 1939. ostvarivale i novčane transakcije.²

1. Osnivanje burze roba u slovačkoj

prva moderna robna burza nastala je temeljem licence Ministarstva gospodarstva Slovačke Republike 8. 12. 1992. godine i do 1. 10. 1998. godine imala je naziv Bratislavska međunarodna robna burza (BRATISLAVSKA MEDZINARODNA KOMODITNA BURZA – BMKB). Polaznu osnovu za njezin nastanak predstavlja zakonski okvir.³

Poslije 1. 10. 1998. godine ima novo ime ROBNA BURZA BRATISLAVA (KOMODITNA BURZA BRATISLAVA – KBB).

Ova burza ima status pravne osobe i služi za organiziranje burzovnih poslova s robom koja nije predmet trgovine prema posebnom zakonu.⁴ Za neizvršenje svojih obveza odgovara svojom cjelokupnom imovinom.

Članovi burze koji su dužni unijeti ulog ili platiti članarinu jamče za izvršenje obveza burze do visine svoga neisplaćenog udjela ili neisplaćene članarine. Opseg daljnjeg jamstva članova burze može jamčiti statut burze.⁵

Poslovi burze su kupnja i prodaja roba od strane osoba koje su ovlaštene za burzovne poslove, i to ugovori o osiguranju, ugovori o uskladištenju, ugovori o otpremi stvari i špediterski ugovori.

Burzovni poslovi su i pomoćni poslovi zaključeni na burzi koji su u svezi s robom dogovorenim na burzi, pa i mimo burze, ukoliko je cijenu iz tog posla označilo nadležno tijelo burze. Burzu roba mogu osnovati samo osobe upisane u trgovački registar, zaključenjem osnivačkog ugovora.⁶

2. Ustroj robne burze

za ustroj robne burze važne su zakonske odredbe o statutu.

Statut sadrži:⁷

- a. ime i sjedište burze
- b. određenje predmeta i vrst burzovnih poslova
- c. bliže uvjete za nastanak članstva u burzi i za posjet burzovnih skupština
- d. konkretizaciju prava i dužnosti članova burze
- e. bliže određuje osobe ovlaštene za burzovne poslove, uvjete isključenja tih osoba iz burzovnih poslova uključujući konkretizaciju prava i dužnosti tih osoba
- f. detaljni postupak kod imenovanja i opozivanja osoba ovlaštenih za posredovanje u burzovnim poslovima (dalje samo „posrednici“), način njihova nagrađivanja i uvjete pod kojima su ovlaštene zaključivati burzovne poslove u svoje ime
- g. određenje načina na koji članovi burze sudjeluju u osiguravanju troškova za rad burze kao i opseg njihova jamstva za obveze burze iznad opsega utvrđenog zakonom
- h. približe uređenje djelatnosti tijela burze i broj članova burzovne komore
- i. način na koji se utvrđuju pravila za zaključivanje ugovora, koji su burzovni poslovi, njihova posredovanje i ispunjenje (dalje samo „burzovna pravila“)
- j. način određenja i objave tečaja
- k. pravila gospodarenja imovinom burze
- l. bliža pravila za ispitivanje odluka burzovne komore od strane glavne skupštine, za donošenje odluke o ukidanju burze i postupak za njezinu likvidaciju, uključujući način diobe likvidacijskog ostatka.

Burzovna komora objavljuje Statut i Pravilnik burzovnoga izbranog suda u Trgovačkom vjesniku.⁸ Za rad burze potrebna je i dozvola države, odnosno nadležnog tijela državne uprave. Ovo tijelo o zahtjevu za odobrenje odlučuje u roku od 60 dana od dana njegove dostave.⁹

Tijela burze su:¹⁰

- a. glavna skupština
- b. burzovna komora.

Najviše tijelo burze je glavna skupština koja se sastoji od svih članova burze. Može donositi odluke, ako je nazočna natpolovična većina članova burze.¹¹

Pravila za sazivanje i rad glavne skupštine određuje Statut.

Burzovna komora je statutarno i upravno tijelo burze. Za burzu nastupa predsjednik burzovne komore. Burzovna komora mora imati najmanje tri člana.¹² Članovi burzovne komore biraju se ili imenuju na vrijeme utvrđeno u Statutu, a najduže na vrijeme od četiri godine.

Član burzovne komore može biti samo fizička osoba starija od 21 godine, koja svojim osobnim karakteristikama i stručnom sposobnošću jamči uredno izvršenje funkcije.¹³

Svaki član burzovne komore ima jedan glas. Burzovna komora može zasjedati ako je nazočna natpolovična većina članova burzovne komore.¹⁴ Ona može radi izvršenja pojedinih djelatnosti ustanoviti i burzovne odbore.¹⁵ Pravila za njihov rad utvrđuje Statut.

Predsjednik burzovne komore upravlja radom burzovne komore i saziva njezine sjednice.¹⁶ Glavni tajnik burze je zaposlenik burze, koji se za vrijeme obavljanja svoje funkcije ne smije baviti poduzetničkom djelatnošću, biti u radnom ili nekom drugom sličnom odnosu, a niti biti član statutarnih i nadzornih tijela pravnih osoba koja se bave poduzetničkom djelatnošću.¹⁷

Članove burze čine:¹⁸

- a. osnivači burze (§ 3)
- b. burzovni posrednici (§ 29)
- c. članovi burzovne komore imenovani od nadležnog tijela državne uprave (§ 11 st. 2) i glavni tajnik burze (§ 16)
- d. osobe primljene od burzovne komore za člana burze.

Članovi burze imaju pravo pod uvjetima u granicama zakona i statuta: sudjelovati na glavnoj skupštini i glasovati na njoj, pravo birati i biti birani u tijela burze i posjećivati burzovne skupove.¹⁹

Članstvo u burzi prestaje:²⁰

- isključenjem iz burzovnih poslova
- gubitkom funkcije s kojeg je naslova osoba bila član
- smrću
- nestankom pravne osobe bez pravnog sljednika
- isključenjem člana burze
- opozivom
- na drugi način određen u Statutu.

Na burzi se može trgovati samo onom robom koja je upisana u trgovački registar i za koju trgovinu je odobrenje dalo nadležno tijelo određeno Statutom burze.²¹

Cijena ostvarena poslovanjem posrednika unosi se u trgovačku knjigu.²²

Pri burzi može djelovati burzovni izabrani sud kao stalno neovisno tijelo radi rješavanja prijepora putem neovisnih sudaca.²³

Burzovni je dogovarač posrednik u burzovnim poslovima. Imenuje ga i opoziva burzovna komora uz prethodnu suglasnost burzovnoga komesara. Broj mjesta burzovnih posrednika određuje burzovna komora.²⁴

Burzovni su posrednici dužni zadržati tajnost o pojedinostima dogovora, vođenju postupka, ugovorima i podacima o ugovornim stranama koji se odnose na burzovne poslove dok ih ugovorne strane ne oslobode tih dužnosti.²⁵

3. Djelatnost robne burze

predmet djelatnosti burze su:²⁶

- organiziranje burzovnih poslova s robom široke potrošnje
- organiziranje pomoćnih burzovnih poslova
- posredovanje u poslovnim kontaktima
- reklamna i propagandna djelatnost
- organiziranje tečajeva i savjetodavne službe
- djelatnost organizacijskog i ekonomskog savjetnika
- posudba tehničkih sredstava na otplatu
- širenje pismenosti.

2 Encyklopedia Slovenska, I zvezok, Bratislava 1977., str. 285.

3 ZAKON, č. 229/92 Zb. O KOMODITNYCH BURZACH V ZNENI č. 249/1994

4 1 st. 1, kao pod 4.

5 1 st. 2, kao pod 4.

6 3 ZAKONA, č. 513/1991 Zb. OBCHODNY ZAKONNIK (Trgovački zakonik, nap. a.).

7 4 st. 1, kao pod 4., op. cit.

8 Naredba Vlade ČSFR č. 63/1992 Zb. v Obchodnom vestniku.

9 7, kao pod 4.

10 9 st. 1, kao pod 4., op. cit.

11 10 st. 2, kao pod 4.

12 11 st. 2, kao pod 4.

13 11 st. 4, kao pod 4.

14 13 st. 1, kao pod 4.

15 14 st. 1, kao pod 4.

16 15 st. 1, kao pod 4.

17 16 st. 2, kao pod 4.

18 17 st. 1, kao pod 4., op. cit.

19 18 st. 1, kao pod 4.

20 19 st. 1, kao pod 4.

21 26 st. 1, kao pod 4.

22 27 st. 1, kao pod 4.

23 28 st. 1, kao pod 4. Ovdje se primjenjuju odredbe vezane za č. 70/1992 Zb., te č. 99/1993 Zb. Občianski sudny poriadok – Građanski sudski postupak, op. a.

24 29 st. 1, kao pod 4.

25 17, kao pod 6.

26 4 Štatuta komoditnej burzy Bratislava, kao pod 9., op. cit.

Burzovni posao čini kupnja i prodaja robe, a provode ga osobe ovlaštene za burzovni posao koji se dogovara na Burzi u prostoriji i u vrijeme određeno za burzovne skupove. On se može obavljati i izvan burze pod uvjetima koji su određeni Zakonom, Statutom i Burzovnim pravilima. To i ukoliko je cijena označena od strane nadležnog tijela Burze.

Vrijedi pravilo da se na Burzi može trgovati samo onim stvarima za koje je dozvolu izdala Burzovna komora i koje su upisane u trgovačkom registru. Poslovanje se odnosi na sljedeću robu:²⁷

- a. kovine i proizvodi od njih
- b. gorivo i mineralni proizvodi
- c. poljoprivredni proizvodi životinjski i biljni živežne namirnice i začini:
 - živa goveda (osim plemenite čistokrvne stoke)
 - žive krmače (osim plemenite čistokrvne stoke)
 - ovce, koze žive (osim 010410100 i 010420105 – carinske oznake)
 - govede meso, svježe ili rashlađeno
 - govede meso smrznuto
 - svinjsko meso svježe, rashlađeno, smrznuto
 - ovčje ili kozje meso, svježe, rashlađeno ili smrznuto (osim kozjeg mesa)
 - perad neodvojena, svježa i rashlađena
 - riba svježa ili rashlađena
 - riba smrznuta s iznimkom ribljeg filea
 - riblji file i drugo riblje meso
 - riba sušena, posoljena ili u slanom umaku, dimljena riba, također kuhana prije ili za vrijeme dimljenja, riblje brašno, brašno i sastojci pogodni za ljudsku prehranu
 - mlijeko i vrhnje, koje nije gusto i ne sadrži dodani šećer ili druge zaslađivače
 - mlijeko i vrhnje zgusnuto, koje ne sadrži dodatak šećera ili drugih zaslađivača, sa sadržajem masti koja ne prelazi 27% mase
 - ovčje mlijeko, kiselo mlijeko i vrhnje, jogurt, kefir i ostalo s kiselo kvasnim ili acidofilnim mlijekom i vrhnjem, također zgusnuto ili s dodatkom šećera ili drugih zaslađivača ili obogaćeno okusom s dodatkom voća, oraha ili kakaa
 - maslac i druge masti iz mlijeka
 - sir i svježi sir
 - ptičja jaja u ljusci, svježa, konzervirana ili kuhana
 - krumpir, svježi ili rashlađeni osim sjemenskog
 - crveni luk i šarlota
 - češnjak
 - kupus bijeli i kupus crveni
 - mrkva ili okruglica

²⁷ 5 st. 4, kao pod 9.

- banane, ubrojivo plantažne, svježe ili sušene
- citrusov plod, svježi ili sušeni
- grožđe svježe
- dinje (podrazumijevajući lubenice)
- jabuke
- kruške i dunje
- marelica
- trešnje, višnje
- breskve
- šljive i trnjine
- kava, također pržena ili bez kofeina, kavena ljuska i kaša, kavin nadomjestak s bilo kojim sadržajem kave
- čaj, također aromatiziran
- pšenica i surogat
- raž
- ječam
- kukuruz (osim 100510111, 100510138, 100510154, 100510197 – carinske oznake)
- ovas
- riža
- zrna sirka
- slad, također prženi
- škrob (štirak), inulin
- šećer od repe ili trske i kemijski čista saharoza, u čvrstom stanju
- šećerna repa
- ostali šećer
- sojine bobice, također razmrvene
- kikiriki, nepržen, ali i bez topline, također očišćen ili razmravljen
- zrna kakaa, također razlomljena, sirova ili pržena
- kakaove ljuske, kora i ostali kakaov otpad
- mineralna voda i soda
- voda, uz mineralnu vodu i sodu s dodatkom šećera ili drugih zaslađivača te aromatizacije
- pivo od slada
- vino od svježeg grožđa, uz vino obogaćeno alkoholom, vinski mošt kao broj 2009
- vermut i ostala vina od svježega grožđa spravljena pomoću aromatičnog bilja ili drugih aromatičnih tvari
- škrobni i slični ostaci
- kruti i drugi čvrsti otpad
- d. drvo i proizvodi drvne industrije
- e. kemijski proizvodi i proizvodi gumarske industrije
- f. proizvodi strojarske, uz elektro–tehničku industriju
- g. proizvodi lake industrije
- h. proizvodi industrije građevinskog materijala
- i. tečaj deviza (devizni tečaj).

Iznijete stavke predmeta djelatnosti ukazuju na opsežan rad promatrane burze roba. Ovaj zahtjevan posao Burza obavlja uspješno bez zamijećenih primjedaba.

4. Vrst burzovnog prometa

burzovni se poslovi dijele na:

- brze (efektivne) i
- terminske, uključujući opcijske.²⁸

Pod efektivnim poslovima podrazumijevaju se poslovi s robom koji se izvršavaju isti dan kada je uslijedio i kupovni zaključak. Nazivaju se još i kasa poslovi. Terminski su poslovi poslovi sa stalnim rokovima. Kod njih između zaključenja ugovora i ispunjenja protekne odgovarajuće vrijeme.²⁹ Mogućnost njihova dogovaranja pruža Burzovna komora. Radi njihova ostvarenja kupac je dužan položiti ustanovljenu kauciju. Ona predstavlja određeni dio u cijeni zaključenoga burzovnog posla. Obvezni odnosi koji nastaju u burzovnom prometu i njegovu posredovanju uređeni su odredbama Trgovačkog zakonika. U biti oni pretpostavljaju zamjensku robu u velikoj količini. Takvi poslovi osiguravaju zalihe za kasniji rok u trgovini robom.

Ugovorne strane proračunavaju na nastupajućim rokovima kakva će biti cijena nakon stanovita vremena i sukladno tome podešavaju i poduzimaju mjere. Takve mjere imaju spekulativnu narav.

No, oni mogu poslužiti u cilju pokrića i osiguranja. Primjerice, kupac veće količine roba jedan određeni dio prodaje na rok dobave. Time ujednačava utjecaj variranja cijena i nepovoljnog tečaja i pridonosi podjeli rizika. U terminske poslove ubraja se i premijski posao. Kod ovog posla jedan od ugovaratelja pridržava pravo odustanka od posla isplatom premije. Tako ograničava rizik na iznos svote koja je pokrivena visinom premije.

Prihvatanjem burzovnih poslova modernih burza roba iz razvijenih zemalja Europske unije, burza roba u Slovačkoj Republici postala je vodeći faktor tržišta roba na svom području. Time je doprinijela unapređenju tržišnog poslovanja u nama prijateljskoj zemlji.

5. Profil burze

robna burza Bratislava svojim klijentima pruža široku lepezu burzovnih produkata, koju prema potrebama i potražnji nastoji proširiti. Članovi i

²⁸ 5 st. 5, kao pod 9.

²⁹ 5 st. 6, kao pod 9.

klijenti ove burze mogu odabrati u okviru:

- tovarne sekcije – spot i forward poslove gdje je trgovanje organizirano na članskom principu. Na burzovnom parketu (posebno odijeljeno mjesto) mogu poslovati samo brokeri³⁰ članovi robne burze. Drugi subjekti posluju posredstvom tih članova. Na burzovnom parketu cijena nastaje reakcijom brokera na protuponudu riječima „kupujem“ ili „prodajem“. Sklopljeni je posao između članova burze potvrđen pisanim ugovorom (zaključni list). Izvan parketa trgovci ugovaraju poslove među sobom, a naziv za ovo poslovanje jest poslovanje iza kulisa.
 - Futures sekcije – terminski poslovi gdje je bitna ugovorna obveza između ugovaratelja s naznakom prodati ili kupiti robu u određeno vrijeme u budućnosti za danas dogovorenu cijenu. Koriste se kod poslova za prehranenu pšenicu.
- Robna burza Bratislava organizator je javnog tržišta sa standardiziranim terminskim poslovima (futures) i izabranom robom, koja u tom cilju i jamči.

Obračunski centar ove robne burze predstavlja institut koji osigurava obračun i garanciju ispunjenja burzovnih poslova financijskim namirenjem ili fizičkom dobavom roba. Član burze – ovlaštena pravna ili fizička osoba zaključivati poslove na burzi. Burzovni dan je svaki radni dan, na koji brokeri mogu naručivati kupnju i prodaju ugovora futures. Aktivni mjesec je od burze određeni rok dospjeća ugovora – kod prehrambene pšenice to je ožujak, svibanj, srpanj, rujana i prosinac, i to 12 mjeseci unaprijed.

Špekulanti donose na tržište likvidnost. Njihov je cilj profitirati iz razlike između kupovne i prodajne cijene. To znači prodati nešto za višu cijenu nego što su kupili. Hedgeri (osiguravatelji) se zauzimaju za smanjenje rizika iz razvoja cijene u budućnosti, kojemu su izloženi.

Članovi burze koriste se pravom kupovati i prodavati ugovore futures u internetskom burzovnom poslovnom sustavu – IBOS, posredstvom osobnih računala spojenih s baznim serverom u mreži interneta.

Robna burza Bratislava ima i imenik članova. On sadrži evidenciju 6 članova s osnivačkim pravima, 6 ostalih članova i 6 pridržanih članova u 2004. godini.

³⁰ Broker je osoba ovlaštena od člana burze u njegovo ime kupovati i prodavati ugovore futures (prilog Statut).

6. Zaključak

imajući u vidu vrijednost burza roba za tržište svake zemlje željeli smo napisati rad o burzi roba Bratislava u Slovačkoj Republici. Ideja nam je bila prikazati pojavni oblik burze roba koja radi svoje napredne organizacije može poslužiti kao primjer i za osnivanje takve burze u Republici Hrvatskoj. Pristupilo se prikazu njezina ustroja, djelatnosti, vrsti burzovnog prometa i njezina profila kroz uvođenje u najčešće standardizirane terminske poslove s prehrambenim artiklima. Time se nastojalo sagledati značajnu ulogu ove burze kao organizatora

javnog tržišta u svojoj zemlji. Nastojalo se sagledati i propise temeljem kojih je osnovana za što funkcionalnije djelovanje – Zakonu o robnim burzama i Statutu. S druge strane pokušalo se odgovoriti je li ona kao posebna institucionalizirana tvorevina unaprijedila tržišno poslovanje na području svog djelokruga rada. Posebna pozornost dana je njezinu članstvu i radu njezinih posrednika, ukazujući na pozitivne predispozicije njena daljnega uspješnog poslovanja. Stoga smo zainteresirani za osnivanje burze roba i kod nas, sa željom da to bude na optimalnoj lokaciji upravo u Osijeku.

LITERATURA:

- Anić, V. i Goldstein, I.: Rječnik stranih riječi, 2. izdanje, Novi liber, Zagreb 2000., str. 212.
Encyklopedia Slovenska, I zvezok, Bratislava 1977., str. 285.
ZAKON, č. 229/92 Zb. o Komoditnych burzach v zneni zmeny zakona č. 249/1994.
ZAKON, č. 513/1991 Zb. Obchodny zakonnik
č. 63/1992 Zb. o Obchodnom vestniku
ZAKON, č. 70/1992 Zb. i č. 99/93 Zb. Občianski sudny poriadok

Nada Petričević, dipl.iur.
dr.sc. Viktor Palić
Nalanda Kantor, dipl.oec.

LEGAL STATUS AND ORGANIZATIONAL STRUCTURE OF COMMODITIES EXCHANGE IN SLOVAKIA

SUMMARY

Commodities exchange is an important element of market economy of a country. Being an organized commodities and capital market, it goes beyond the trade in a trade fair and particular trade in real commodities. It includes trading in exchangeable goods by standard label. As foundation of commodities exchange is expected in Croatia, the paper will explicate its status and operation in Slovakia, an EU member state that is similar to our country. The paper will focus on the legal status and organizational structure of consumer goods market in Bratislava. Although it has existed for just over 15 years, it is important to note that it actually goes back to the pre-Second World War Czechoslovakia. Also, to provide better understanding of its functioning, regulations defining the foundation and functioning of the commodities market will also be presented as well as the profile, method and types of operations, together with its positive effects.

Key words: commodities exchange, exchange chamber, stock brokers, securities and exchange commissioner, exchange market court, futures section, speculators